

nužno motiviranu — pošto je takva volja makinom. Obje vrsti izključuju odgovornost. Stoga smo mi prihvatili volju motiviranu: ali motiviranu slobodnim izborom — izborom takvim, za koji hoteće biće odgovara. Tim smo doduše indirektno priznali, da nam je volja determinovana; ali ta je determinacija etična, nipošto pako mekanična.

Samo takova nauka o volji podaje nam kritičko mjerilo u ruke, što ga smiemo postaviti na poviest, da iztražimo, koji li su motivi bili djelovanju ljudskom; samo ona ovlaštuje nas u svietu i životu suditi o voljnih činih u obće. Uz volju slobodno motiviranu jedino je moguć i etičan uzgoj, to jest uzgoj takav, koji volji pravila pruža za iznalazak plemenitih motiva.

Kad se volja ne bi tako shvaćala, veliki značaji bili bi nam nepojmljiva čudovišta božanska; a oni ipak nisu ino, nego li volja, koja dosljedno radi po istih motivih.

To je i razlogom, zašto li nas silno obuhvaća milje, kad vidimo osobe, kojih volja sve zapreke slama, a napokon jošte fizički podlegnu. Ovaj pije otrovnu kupu . . . onaj se daje pribijati na križ . . . ovaj opet stupa na lomaču . . . A čemu to čine? Jer neće, da se iznevjere motivom. To je tragični čar života, povjesti i drame; neka ga protumači prost materijalizam, neka ga razjasni Kantov indeterminizam!

Protimbe našem shvaćanju volje polaze odtud, što je pojam zakonosti, kauzaliteta, u znanosti jošte jednako surov kao u običnom životu. Dokle god se zakonost bude smatrala nuždom, dotle će pitanje o volji ostati teškim i toli zamršenim. Čovječanstvo je svuda nazrelo verige — jer mu se prohtjelo gospodovati. „Narav je stvorila samo željezo; a čovjek bje onaj, koji je sazdao okove“. Ova istina kano da se je počela osvećivati: čovječanstvo nije zagospodilo vasmalom i danas mu se čini, kano da je i samo speto. Nu to je puka tlapnja. Ta